

TADEUSZ ZIELIŃSKI
PROF. UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

R E L I G J E
ŚWIATA ANTYCZNEGO

TOM III
HELLENIZM A JUDAIZM

WARSZAWA MCMXXVII KRAKÓW
WYDAWNICTWO J. MORTKOWICZA
TOWARZYSTWO WYDAWNICZE W WARSZAWIE

1256

TADEUSZ ZIELIŃSKI
PROF. UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

HELLENIZM A JUDAIZM

Kolekcja
Emila Kornasia

CZĘŚĆ PIERWSZA

Wyciążono
z Biblioteki
OO. Dominikanów

WARSZAWA MCMXXVII KRAKÓW
WYDAWNICTWO J. MORTKOWICZA
TOWARZYSTWO WYDAWNICZE W WARSZAWIE

TREŚĆ CZĘŚCI PIERWSZEJ

ROZDZIAŁ I

Wstęp 1

§ 1. Hellenizm i judaizm w stosunku do chrześcijaństwa. Ciągłość psychologiczna. Zadanie niniejszego zarysu. —

§ 2. Świat helleński i hellenistyczny. Izraelici, Judejczycy i Żydzi. Palestyna i rozproszenie. — § 3. Geografia Syropalestyny: Syryja Właściwa, Celesyryja i Palestyna. Judea, Perea, Samaria, Galilea, Dziesięciogrodzie. Fenicja i Filita. Hellenizacja Judei i Galilei. — § 4. Historia Judaizmu w Palestynie. Okresy perski, helleno-egipski, helleno-syryjski (powstanie machabejskie i Hasmoneusze) i rzymski (Herod i Herodydzi; koniec judaizmu). — § 5. Judaizm w rozproszeniu. Egipt, Cyrena, Mezopotamja, Anatolija, Grecja z Macedonją, Italja, Zachód. Ilość Judejczyków w rozproszeniu, ich mowa. — § 6. Duch niniejszego zarysu. Jego niezbędna hellenocentryczność. Dusza helleńska na rozdrożu.

ROZDZIAŁ II

Jehowa 40

§ 7. „Bóg jest jeden“. Dwuznaczność tego dogmatu. Monoteizm a politeizm. Błądność tego rozgraniczenia. —

§ 8. Zewnętrzny wygląd. Antropomorfizm. Jego stopniowe usunięcie. Imię Boga. Retuszowanie antropomorfizmu w Septuagincie. Haggada. Allegoryzacja i Filon. — § 9. Jehowa w stosunku do Izraela. Narodowość i uniwersalizm. Uniwersalizm absolutny Hellenów, agonistyczny i potencjalny Judejczyków. — § 10. Pierwiastki politeizmu. Angelologia.

Demonologia Platona i angelologia judaizmu. — § 11. Pallada jako „paredros“ Zeusa. Pallada i Mądrość. Nauka o hipostazach. Chwała, Duch, Imię, Przymioty, Słowo i Logos.

ROZDZIAŁ III

Objawienia się Jehowy 73

§ 12. Potrójność objawienia się bóstwa. Porównanie judaizmu z hellenizmem. — § 13. Objawienie się bóstwa w dobrem. Moralizacja bóstwa u Hellenów. Od Homera do Platona. Nathan i Tyrezjasz. Canaanici i Amalekici. — § 14. Bóg zawistny, gniewny, zmienny. Usunięcie tych wyobrażeń. Teoria „sprawiedliwej obłudy“ w hellenizmie i w Piśmie; „zatwardzenie serca“. — § 15. Dualizm kosmogoniczny u Hellenów. Zarodki dualizmu etycznego. Dualizm etyczny w judaizmie. Demonologia; szatan; Lewiatan. — § 16. Objawienie się bóstwa w prawdzie. „W Bogu jest prawda“. Mantyka w Grecji i w Palestynie. Prawdziwość próbą proroków. Wyrocznia delficka. Izajasz. Jeremjasz i tragedia prorocstwa. Ezechiel. Teoria i praktyka. — § 17. „W prawdzie jest bóg“. Apollo i Pitagoras. Jeremjasz i prorocy greccy. Prawda i nauka. Stanowisko judaizmu względem nauki: 1) pogardliwe, 2) zaborcze. — § 18. Objawienie się bóstwa w pięknie. Piękna przyroda; stosunek do niej judaizmu. Zboczenia psalmistów. Piękno w sztuce. Zakaz Mojżesza. Jego skutki: zagłada sztuki.

ROZDZIAŁ IV

Jehowa i jego lud 127

§ 19. Objawienie się Jehowy w mocy. Próba Eljasza. „Wyciągnięta ręka“ i „nawiedzenie“. — § 20. Religja Jehowy jako religja strachu. Obowiązkowość bezgranicznego posłuszeństwa. Charakter przykazań. Tragedja wiecznego żyda. — § 21. Obrzezanie jako przymierze. Brak jego umotywowania. Praktyka względem obcych: polowanie na odrzeczki i przymusowe obrzezanie. Praktyka względem swoich: *curti Judaei* i męczeństwo śmieszności. — § 22. Jednostronność przymierza: kobiety. Ich upośledze-

nie religijne. Modlitwa r. Meira. Wieloleźństwo: „Miła“ i „omierzła“. Rozwód z powodu „plugastwa“. Porównanie z Hellenką: „Melanippa“ Eurypidesa. Kolczyki do nosa i łańcuchy do nóg. Hellenizacja tradycji o nich. Nieudolność apologij; „chora z miłości“. Sara, Holdama; r. Meir i Sokrates. Polepszenie pod wpływem hellenizacji. — § 23. Szabbat jako święto tygodniowe; jego racja bytu u Izraelitów i brak tej racji w świecie greckorzymskim. Spaczenie tej racji w judaizmie. Przesada w wymaganiu odpoczynku; przymusowa zupełna bezczynność. Przesada kary za naruszenie szabbatu. Oszukiwanie Boga, „eruby“. korzystanie z pracy gojów, praca żołnierska. Zapatrywanie się na szabbat świata greckorzymskiego. — § 24. Czystość rytualna. Czyste i nieczyste jada. Stosunek do gościnności helleńskiej. Zakaz krwi i „gotowania koźlęcia w mleku jego matki“ z jego „ogrodzeniem“. Zmora nieczystości kobiecej. Zmora bałwochwalstwa. Zasada Szajloka i helleństwo.

ROZDZIAŁ V

Zaświat 190

§ 25. Dusza u Hellenów. Reforma homerycka: Hades. Filonomizm i ontonomizm. Opanowanie eschatologii przez ideę sprawiedliwości. Misterja eleuzyńskie. Troistość zaświata. Grzechy „uleczalne“ i idea czysca. Raj niebieski i siedem grzechów głównych. Stosunek żywych do dusz zmarłych: miłość przewodnicząca. — § 26. Dusza u Izraelitów, doczesność ich religji. Filonomizm Tory i ontonomizm proroków. Problem Joba i jego zasadnicza nierozwiązalność w religji Jehowy. Reforma czasów machabejskich: idea zmartwychwstania. Dwoistość zaświata, jej zdrowa logika i niezdrowa etyka. Uniwersalizacja eschatologii. Jej etyzacja. Jej spirytualizacja: nieśmiertelność duszy i zmartwychwstanie ciała. — § 27. „Ten wiek“ i „tamten wiek“ u Hellenów. Prąd hezydoycki: cztery „pokolenia“. Prąd sybiliński: dziesięć „wieków“. Ich połączenie. Zagłada i odnowienie. Oczekiwanie obu w I. w. przed Chr. — § 28. „Ten wiek“ i „tamten wiek“ u Judejczyków. Daniel i apo-

kalipyka. Jej nacjonalistyczny charakter. Helleńskie żywiły: Sybila judejska. „Pobożny ostatek“. Nowa Jerozolim. — § 29. Idea zbawiciela w eschatologii greckiej: syn boży. Syn boży w doli boskiej: Apollo. Mít o jego narodzeniu. Zabicie Pitona i służba u Admeta. Powrót do Olimpu i tron „na prawicy Zeusa“. Syn boży w doli człowieczej: Herakles. Zeus i Alkmene. Zadanie Heraklesa: oswojenie ziemi i powrót złotego wieku. Proroctwo Wirgiljusza. — § 30. Idea zbawiciela w judaizmie. Mesjasz. Proroctwo Izajasza. Król z rodu Dawida. Mesjasz i „tamten wiek“. Troistość czasów: wiek terażniejszy, czasy mesjaniczne i wiek przyszły. Różnice między hellenizmem a judaizmem. Mesjasze historyczni. Mesjasz — syn Boży.

ROZDZIAŁ VI

Świątynia i synagoga 243

§ 31. Wygląd zewnętrzny świątyni. Wstęp obcym zakazany. Modlitwa Salomona. Skutki tajemniczości. Obelżywe legendy. Pompejusz w świątyni. Ofiary pogan. — § 32. Ześrodkowanie kultu. Kapłaństwo. Jego liczba i podział. Służba kapłańska. Sadduceusze. Dochody świątyni i kapłanów. Dziesięciny. Skutki gospodarcze. Podatek dwudrachmowy. Lucjusz Flakkus. — § 33. Ofiary. Całopalenia. Porównanie z hekatombami. Koniec kultu ofiarnego. — § 34. Stosunek proroków do ofiar. Essejczycy. Uniezależnienie religii od kultu ofiarnego. Koniec czy przerwa? — § 35. Doktorowie. Stosunek ich do kapłanów. Faryzeusze. Synagoga. Urzeczywistnienie Tory. Część epicka; haggada. Jej skutki dla poczucia prawdy historycznej. Część dydaktyczna: halacha. Metody rozumowania halachistycznego. Charakter faryzeuszów w porównaniu z sadduceuszami i amê-haarezoth. — § 36. Greckorzymski ekwiwalent synagogi: kolegjum. Podobieństwa i różnice. Zalety nabożeństwa synagogałnego. Charakter sprawiedliwości synagogałnej. Midrasze. Obrady starszozny.